

УДК 172.3+261.7

Борінштейн Є. Р.
завідувач кафедри філософії та соціології
Південноукраїнського державного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського,
доктор філософських наук, професор

ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Оскільки релігія є складовою культури впродовж усього її розвитку, основою й принципом цивілізаційного поділу людства [1], входить багатьма своїми елементами до всіх складових сфер суспільства, впливає на її розвиток, то постає проблема визначення місця, ролі, функцій і характеру впливу релігії на трансформаційні процеси в Україні.

При цьому слід брати до уваги, що релігія як соціокультурний феномен і соціальний інститут характеризується універсальністю свого буття в суспільстві, взаємозв'язком з усіма соціальними інститутами за всієї своєї відокремленості від держави. Очевидно, саме це відокремлення надає їй об'єктивно такого особливого культурного статусу. Водночас для релігії характерним є її «неінституціональне» входження до всіх сфер буття зі збереженням автономності, особистості свого впливу. Таким чином, релігія за всієї строкатості й багатобарвності конфесійного життя складає соціокультурну систему елементів різної сили, інтенсивності взаємин у певних блоках, різної зовнішньої орієнтованості, соціальної підтримованості й ворожості до соціуму, у якому вони існують [2]. Очевидно, релігія складає особливий соціокультурний комплекс, який за всієї притаманної йому консервативності постійно змінюється, модернізується, оскільки слугує не лише вищим силам, а й людям. Тому між станом культури й релігії існує взаємозалежність, а релігія має специфічні функції як у суспільстві в цілому, так і в його культурі. Вони мають стати предметом дослідження такого значного розділу соціальної філософії, як духовне життя суспільства.

У системі теорії модернізації релігія розглядається як елемент трансформацій-

ного суспільства, консервативність якого стоїть на заваді модернізаційним процесам, про що свідчить зростаюча майже в усіх регіонах світу секуляризація [3].

Водночас у багатьох регіонах і країнах світу вплив релігії на соціальне життя не зменшується, а навіть зростає. Сама релігія, наче всупереч власній природі, усе радикальніше трансформується, змінюється як сам склад та устрій релігійного життя, так і характер функцій релігії в сучасному світі [3; 4].

Релігія як трансформаційний елемент культури народу має свої функції, за допомогою яких вона формує або підтримує (а в певний період – змінює) менталітет нації. Система таких функцій у зазначеному аспекті залишається невизначеною.

На нашу думку, релігія об'єктивно виконує насамперед світоглядну функцію, оскільки прагне створити свою картину світу, свої схеми вдосконалення суспільного життя людини в системі природи й суспільства.

Ця функція особливо актуалізується в перехідний період, який спостерігається нині в Україні, коли значна частина населення втратила віру й переконаність в істинності матеріалістичного світогляду, схитнулися цінності опори буття, радикально перекинулася піраміда ціннісних орієнтацій із колективістської на індивідуалістичну основу, що породило ціннісний вакуум, зону невизначеності буття, пошук необхідних орієнтирів, потреб формування нової картини світу. Тому для великої частини населення релігія виступає як компенсація втраченої світоглядної цілісності [5].

Ця релігійно-компенсаторна функція, пов'язана зі світоглядною, значно посилюється в період кризи, виживання грома-

дзян, коли більшість населення знаходиться за межею бідності, коли поглиблюється відчуження людей не лише в міжособистісних стосунках, а й між громадянами та владою [6].

На наш погляд, недостатньо оцінено культурну й соціальну функції релігії в сучасному суспільстві. Так, релігія відіграє важливу соціокультурну роль у державі. У межах релігійних віровчень формуються єдині зразки почуттів, думок, поведінки людей, єдині цінності, завдяки чому релігія виступає могутнім засобом упорядкування й збереження традицій і звичаїв. Однією з історичних місій релігії, що набуває в сучасному світі все більшої актуальності, є формування відчуття єдності людського роду, значущості неперехідних загальнолюдських моральних норм і цінностей. Однак релігія може бути виразником зовсім інших настроїв, зокрема фанатизму, непримиренності до людей іншої віри тощо.

Отже, вплив релігії на суспільне життя не завжди є однозначним. Характер цього впливу може суттєво змінюватися, набувати специфічних особливостей.

Релігія сприяє зняттю відчуження, компенсує соціальну залежність. Несвобода й залежність у зовнішньому світі долається «свободою в душі», соціальна цілісність замінюється рівністю всіх перед Богом, безсилля людини перед чужими їй силами компенсується сподіваннями на всесилля вищої божественної сили.

У такій ситуації значно зростає роль релігії як форми суспільної свідомості, що створює власну систему норм і цінностей, виконуючи тим самим культурно-регулятивну соціальну функцію налагодження та зняття соціальних напружень і суперечностей. У її контексті (і як її різновид) визначається соціально-моральна функція релігії, яка полягає в сприянні зняттю соціально-психологічних стресів, визначенню моральної позиції.

Релігії як породженню свого соціуму в історичному аспекті та в сучасних умовах притаманна також інтеграційна функція [7], функція збереження й утвердження існуючої соціальної системи, яка створює видимість соціально-етич-

ної взаємної приналежності за ознакою віросповідання як приналежності батьківщині, що дає підстави певним чином ототожнювати релігію й національну культуру. Умовно ми визначаємо цю функцію як націєстверджуючу, оскільки цінності церкви значною мірою співпадають із культурно-націєстверджуючими процесами.

Важливою та такою, яка постає з її природи, функцією релігії є комунікативна. Вона проявляється в підтриманні зв'язків між віруючими, створенні віросповідної єдності не лише під час релігійних дійств, а й в особистому житті та сімейно- побутових стосунках. Власне, комунікативна функція є засобом реалізації інших функцій, їх комунікативним механізмом.

П. Козловський вважає, що найважливішою тенденцією постмодерного суспільства є подолання монофункціоналізму церкви у функції виключно моральності релігії (ортопраксії), яка може призвести до її витіснення із суспільної комунікаційної сфери. Учений звертає увагу на важливість цілісного її функціонування: «Церква повинна об'єднати в собі істину, красу й моральну правоту значно більшою мірою, ніж усі інші структури, для яких також необхідно досягти такого синтезу» [8, с. 121].

Очевидно, посилення в сучасних українських умовах естетичної функції православної церкви підвищило б її соціокультурну ефективність, особливо в умовах протиборства церков.

У католицизмі з початку 60-х рр. XX ст. (II Ватиканський Собор 1963–1965 рр.) переважають модерністські тенденції, відбувається діалог зі світом, з іншими релігіями, реформа культової практики, обговорюються найгостріші проблеми сучасності, що дозволило цій церкві знову стати центром соціального життя.

У складному перетворенні, трансформації картини світу відбувається не лише переоцінка цінностей, а й протистояння культур, посилення консерватизму й замкненості окремих субкультур, відновлення релігії й складного комплексу супутніх їй культових і культурних явищ в умовах заняття соціального стану патронату, од-

ночасної модернізації та кризи суспільства.

Релігієзація за своєю природою є процесом консервативним, оскільки релігія є базовим інститутом традиційного суспільства, який у сучасних умовах має водночас модернізаційне прогресивне значення, повертаючи людям цінності національного буття в нових умовах. Патріотично-релігійний ентузіазм, особливо притаманний жителям Західної України, пов'язаний з утворенням своєї держави, нації й релігії, стимулює зміни, які є модерністичними за своїм змістом.

Процес оновлення традиційних народних цінностей, народної культури в цілому відбувається суголосно зі зростанням релігієзації населення, їх взаємним резонуванням. Наслідком цього є розширення культурного горизонту віруючих і зростання потреби й інтересу, у тому числі освітницького й просвітнянського, людей невіруючих до релігійних першоджерел, до релігійної культури в цілому.

Включення релігійної культури до системи української культури в перехідний період за своїм змістом є, таким чином, процесом трансформаційним і суперечливим.

Подібна суперечливість проявляється в неповноті релігійності та її розпаді в сучасних умовах, тому що існує суттєва різниця між заявленою релігійною самоідентифікацією та справжньою релігійністю, яка включає релігійну свідомість, релігійну діяльність, релігійну інформованість і приналежність до певної релігійної громади. Значна й навіть більша частина так званих віруючих є «епізодичними ритуалістами», які не розуміють суті сакральних дій, рідко бувають у церкві та мають низьку релігійну інформованість, тобто не відповідають жодному з критеріїв релігійності, керуючись прагматичними мотивами у своєму ставленні до церкви.

Тому однією з тенденцій трансформації масової релігійності є формування імітативної релігійності, яка має характер «культурного інсценування», де зміст цієї культурної форми має вторинне значення, а сама участь у ній має репрезентативний, театральний-ігровий характер [9, с. 219].

У період незалежності, особливо в перші її роки, активне входження в життя релігії як соціального інституту супроводжується відродженням релігійної духовності. У цей період невинно зростає рейтинг авторитету церкви.

Модернізаційність проявляється в тому, що такий процес відбувається в динаміці демократичних перетворень і найчастіше породжує кризу консервативних традиціоналістських систем. Водночас слід зауважити, що зростаюча духовна розкутість нерідко характеризується принциповою невизначеністю та аморфністю.

У цілому процес релігієзації в Україні має свої особливості. Слід підкреслити, що модернізаційні процеси в релігійній сфері в перехідний період в Україні проявляються не у формі секуляризації, як у західних країнах, а в зростанні релігійності, яка, сприяючи демократизації й утвердженню національно-культурної ідентичності, об'єктивно стимулює модернізаційно-трансформаційні процеси.

Більшість населення пов'язана з релігійною традицією переважно народними звичаями, що дає підстави говорити про слабку структурну визначеність релігійного життя та неусталеність однієї з базових характеристик релігії як соціального інституту, якою є система соціально-релігійних відносин, що трансформуються. Пошук нової спільної основи в Україні відбувається в умовах кризи, яка особливо впливає на ідентифікаційне самовизначення молоді, значна частина якої прагне знайти задоволення своїх духовних та екзистенційних потреб у релігії.

Зауважимо, що утвердження незалежності відбувалося в дусі відновлення православної церкви як традиційного символу нації. Націєутвердження мислилося як релігієутвердження, стрижень національно-етнічного. Водночас утвердження релігійного розглядалося в якості протиставлення соціально-атеїстичному. Однак надмірна відкритість соціокультурного простору спричинила також надмірну відкритість, зростаюче суперництво різних релігійних конфесій, яке резонансно відлунувало, посилюючи соціокультурну роз'єднаність такого ще нетривкого українства.

Тому становище релігійної сфери є одночасно фактором відновлення національно-етнічних традицій і формування нових, у тому числі нехристиянських, аспектів релігійно-духовної культури.

У культурно-трансформаційному плані найважливішою характеристикою є «перспективність позитивного впливу релігії на культуру», визначення її культурно-інтегративної ролі в суспільстві.

У цілому традиційне православ'я в Україні за всієї системи показників його активізації та зростання як соціального інституту переживає кризу, однією з причин якої (також швидкого зростання опозиційного розвитку нетрадиційних релігій) є його базування на системі тотального, авторитарного управління, яке відповідає централізованому типу державного бюрократизму. Його діяльність і консерватизм догматики, неврахування трансформаційних реалій соціального, культурного й релігійного життя породжує відірваність від нього нового типу особистості, яка бажає бути не рабом (іноді навіть Божим), а громадянином демократичної держави, прямим учасником дій. Хоча соціальна активність православної церкви активізувалася, однак її система відстає від реалій життя й потреб віруючих, особливо їх молодшої генерації.

Модернізаційно-трансформаційний підхід фіксує як світову, так і породжену консерватизмом православ'я зростаючу, загрозливу для православ'я та значною мірою для держави й національно-культурного життя фактичну політеїстичність у межах християнства та окремо православ'я, яке більше зводиться до просякнutoї народними звичаями обрядовості. Викликана соціальною напругою потреба в ірраціоналізмі супроводжується розвитком неорелігій, які йому відповідають.

Православ'я все більше сприймається, особливо молоддю, не як релігія, а як компонент духовної культури, данина традиції, чинник визначення національності. У результаті цього православ'я стає певною соціокультурною оболонкою, а реальна віра наповнюється політеїстичним змістом.

Такі зміни політеїстичного характеру є модернізаційно-трансформаційними за своїм змістом, а визначена під час опитувань досить висока релігійність є формою інтересу, а не світоглядною установкою.

Порівняльний соціологічний аналіз стану релігійності за останні 10 років, проведений Інститутом соціології НАН України, на підтвердження цієї тенденції показав, що в питаннях політики, ставлення до економічних перетворень позиції віруючих і невіруючих майже нічим не відрізняються [10, с. 544].

На 2000 р., коли було проведено досить багато соціологічних досліджень, аналіз стану релігійності в українському суспільстві свідчить, що конфесійний простір є насиченим і різномірним (52 віросповідання, 23,5 тис. релігійних організацій, 90 конфесійних течій). В останні роки спостерігається позитивна динаміка зростання релігійності.

Основне ядро конфесійної структури в Україні складає православ'я, яке включає в себе церкву різних юрисдикцій: Українська Православна Церква (УПЦ) – 36,9% віруючих; Українська Православна церква Київського патріархату (УПЦ КП) – 10,9%; Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) – 4,3%; Українська Греко-Католицька церква (УГКЦ) – 14,3%, релігійні організації Римсько-католицької церкви (РКЦ) – 3,6%. Різні напрями протестантизму й неопротестантизму складають 26,5% віруючих, іслам – 1,5%, іудаїзм – 0,7%, неорелігійні різні тоталітарні секти – 1,3% віруючих [11].

Таким чином, Україна є християнською країною, оскільки три основні течії християнства (православ'я, католицизм і протестантизм) складають 97,4% віруючих.

Водночас суперечності й навіть конфлікти, якими позначене православне життя України, охоплюють велику частину населення, загрожують дестабілізацією та напруженням. Названі конфлікти тривають уже не одне десятиліття, залучаючи до певної участі в них громадянське суспільство, державу, закордонні конфесійні центри, тому набувають широкого громадського резонансу.

Основними учасниками конфлікту є три українські православні церкви: УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ й УГКЦ. Крім УПЦ КП, усі вони мають конфесійні центри та підтримку за кордоном: УПЦ у Вселенському православ'ї представлена Російською православною церквою, УГКЦ підпорядковується Ватикану, УАПЦ входить до структури невизнаної зарубіжної Української автокефальної церкви, що породжує високий ступінь їх політизованості та намагання різних політичних сил використати цей конфлікт у своїх інтересах.

Подібні суперечності й конфлікти суттєво впливають на трансформацію міжконфесійних відносин і згуртованість віруючих цих конфесій, на політичні орієнтації клірів і взаємини громадян у суспільстві, особливо в сучасний період, коли міжцерковні суперечності досягають свого апогею. У цілому слід підкреслити зростаючу розбалансованість релігійно-церковного життя в Україні, яка впливає на рівень соціальної консолідації суспільства. Загальні трансформаційно-організаційні зміни в Україні західного зразка стимулювали прагнення церков посісти більш вагоме та впливове місце в новому суспільстві, посилити політизацію церков всупереч їх канонам і відокремленості від держави, дестабілізувати конфесійну систему. У цьому процесі церкви впливають суперечливо на процеси як соціальної інтеграції, так і дезінтеграції, активізують політичне й духовне життя, оскільки конфлікт розмежовує ворогуючі групи, зміцнює їх згуртованість, виконує мобілізаційну функцію, налагоджує, на нашу думку, функціональний механізм релігійної організації.

Зазначимо, що релігійні конфлікти, на наш погляд, віддзеркалюють стан усього українського суспільства в цілому, яке пронизане багатьма різноманітними конфліктами. Це суттєво впливає на трансформаційні процеси в Україні.

Розвиток міжцерковних конфліктів залежить від позаконфесійної системи відносин «церква – держава», «церква – громадські організації», «церква – політичні партії», «церква – організації освіти й культури».

Сприяти зниженню міжцерковних конфліктів та їх дестабілізаційного впливу має встановлення правового характеру державно-церковних відносин, які забезпечували б невтручання в релігійно-церковне життя різних політичних сил. Важливу роль в об'єктивному визначенні ступеня «вибухонебезпечності» міжконфесійних суперечностей і пошуку толерантних шляхів їх розв'язання покликана виконати соціальна філософія, яка не лише фіксує багатовекторність і всю динаміку таких багатоманітних міжконфесійних стосунків, їх роль у культурному житті суспільства, формуванні його контексту, а й комплексно аналізує всю сукупність трансформаційних процесів у суспільстві, у тому числі й релігійну складову. Вона визначає за їх релігійною оболонкою протистояння різних культур, цивілізацій, етносів, регіонів і навіть субкультур, місце й роль різних конфесій у трансформації та модернізації українського суспільства, формуванні нової соціокультурної реальності. Водночас соціальна філософія надає можливість аналізу й систематизації всієї сукупності елементів релігії як соціального інституту, особливостей впливу різних форм релігії на всі сфери життя суспільства.

Західний соціальний і культурний плюралізм спричинив поширення деномінацій вибору, посилив роль власного релігійного вибору. Характерною формою релігії в новітній час є еклектизм, який відображає пріоритетність вибору особистості та є типовою рисою трансформаційних процесів постмодерністського характеру, що знаходить усе більший прояв на українських теренах у формі політеїстичності.

Цей процес тісно пов'язаний із так званою «приватизацією» релігії, входженням елементів нехристиянських вірувань і символів до складу масового «двоєвірного» християнства. Відбувається зростаюче формування багатовір'я, тому важливою тенденцією сучасної соціокультурної трансформації в Україні є політизація, яка оцінюється суперечливо, оскільки певні соціальні сили прагнуть утвердження православної монорелігії.

Релігія має суттєве значення в зміні соціально-політичного й культурного устрою життя людей, у їх ціннісних установках і регулятивах діяльності, а нестабільність у конфесійній сфері здатна каталізувати процеси як соціальної інтеграції, так і дезорганізації, що є небезпечним в умовах пошуку Україною своєї культурної, етнічної й релігійної ідентичності, без якої не можлива соціальна стабільність.

За релігійними відмінностями, суперечностями та протиборством маскуються конфлікти культур, течій, різних цивілізаційних типів. Історично обумовлена амбівалентність України визначається тим, що кордони православно-слов'янської цивілізації та євроатлантичної не співпадають із державними, проходять всередині її території, а тому в масовій свідомості маємо різноспрямовані орієнтації й позиції, а політизація релігійного життя приводить до сакралізації політики. У цілому в релігійному полі українського суспільства складається коло проблем, породжених традиційною та нетрадиційною ідентичністю як віддзеркаленням суперечливої полістилістичності процесів трансформації, відбувається «поступове зайняття першого місця культурною моделлю «атлантизму», що нівелює раціонально-духовні основи релігійності населення України, загрожує втраті своєї релігії й віри».

Уніфікація засобами держави суперечить демократії, тому соціальна стабільність можлива шляхом збалансування «експорту» неорелігій, оскільки з ними утверджується інший тип вестернізованої культури, розмивається досі малотривке підґрунтя національно-культурної ідентичності.

У період національного відродження та за умов значного духовного вакууму перехідного періоду склалася потреба в релігії як в етноформуєчому та культурутверджуючому факторі, який реалізується на основі повернення до загальнолюдських цінностей. Тому роль релігії в трансформаційний період значною мірою полягає в гуманізації соціальних відносин шляхом відтворення власної культурної традиції та підтримки культурності. Вихідною в цьому плані є робота проблеми каналів і механізмів взає-

модії національного й релігійного в період їх піднесення. У нинішній Україні відбувається модернізаційно-трансформаційне, ціннісно-культурологічне переосмислення релігійної моралі, усього релігійно-історичного досвіду відповідно до нових реалій соціального життя.

Церква й сьогодні відіграє вагомую роль у збереженні й підтримці чинників національної свідомості серед української діаспори в різних частинах світу, виконуючи важливу функцію етнозбереження українського народу. Водночас, відповідно до своєї природи, православ'я в цілому відіграє не лише модернізаційно-трансформаційну, а й консерваційно-трансформаційну роль, пов'язану з відривом віруючих від нагальних проблем сучасності, протиставленням релігійного та мирського, архаїчності обрядів, протиставленням її науці, обскурантизмом, певним клерикалізмом, невідповідністю культури священнослужителів і програм діяльності церкви до нових соціальних потреб [1], посиленням негативним впливом міжконфесійних конфліктів на соціальну злагоду в суспільстві.

Слід відмітити значення дихотомії взаємодії держави й церкви як показника цивілізованості сучасного суспільства, на чому наголошує відомий український дослідник С. Наумкіна [12].

Проведений аналіз дає підстави для уточнення інтегративної функції релігії в українському суспільстві. Ця функція реалізується насамперед засобами культури, тому її слід визначити як соціокультурну, інтегративну. Водночас незбігання віри в межах однієї соціальної групи, різних соціальних груп в одному суспільстві та різних суспільств може бути причиною значних і руйнівних конфліктів [13, с. 246], що ми й маємо на прикладі України в конфронтації двох православних організацій. Тому є підстави визначати таку функцію як суперечливу, оскільки на терені релігійного життя латентно й відкрито відбувається боротьба та протистояння різних культур, яке поки що зовсім не досліджено.

У суперечливому процесі взаємодії релігійного й соціокультурного формується релігійна складова соціокультурної трансформації, у якій переважає не со-

ціокультурна деструкція й консерватизм, а санаційно-оздоровлюючий культурно-аккумулятивний, соціально й національно консолідуєчий вплив релігії й церкви, особливо православної, на соціум, на формування національно-культурної ідентичності, етноформуючий процес у цілому в умовах перехідного суспільства та загальної його кризи. Очевидним є формування нової поліфункціональності релігії.

Соціокультурний підхід дозволяє зрозуміти все багатоголосся й багатовимірність релігії як соціально-культурного інституту в суспільстві, що трансформується. Проведений аналіз дає підстави зробити висновок про суттєву розладнаність взаємин основних складових релігії та суперечливість складових релігії як соціального інституту – релігійної ціннісно-нормативної системи (багатоконфесійність), церковної організації та соціально-релігійних відносин (віруючі – віруючі, віруючі – суспільство, віруючі – церква, церква – держава, церква – інші релігійні організації тощо). Тому ефективність соціально-культурного трансформаційного процесу в Україні значною мірою буде залежати від здатності релігій, особливо православної церкви, розв'язати той комплекс суперечностей, які склались у самій її організації, у формах відправи, відповідних до потреб нової пастви, у відносинах між конфесіями тощо.

Таким чином, трансформаційний принцип аналізу зобов'язує до виявлення взаємопроникнення, діалогізування культурних феноменів, який щодо впливу релігії й церкви на суспільство проявляється в Україні в таких явищах:

- збагаченні змісту й контексту моральної культури суспільства;
- розвитку мистецьких жанрів релігійного характеру та широкому використанні релігійної спадщини й тематики в мистецтві, особливо образотворчому й музичному;
- збагаченні обрядовості та її впливу на повсякденне життя;
- відновленні релігійної та частково світської архітектурної спадщини;
- стимулюванні й підтримці національної культури.

Література

1. Горбаченко Г.Г. Релігія і культура / Г.Г. Горбаченко, В.І. Лубський, І.Д. Нілова. – К.: КДІК, 1996. – 236 с.
2. Колодний А. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан / А. Колодний, Л. Филипович. – Львів: Логос, 1996. – 184 с.
3. Лоренц К. Обратная сторона зеркала / К. Лоренц. – М.: Республика, 1998. – 393 с.
4. Лотман Ю.М. Культура и взрыв / Ю.М. Лотман. – М.: Гнозис; Прогресс, 1993. – 264 с.
5. Еленський В.В. Релігія. Церква. Молодь / В.В. Еленський, В.Н. Прибенесюк. – К.: А.Л.Д., 1996. – 160 с.
6. Суїменко Е.І. Культурне життя України в період соціально-економічних перетворень / Е.І. Суїменко, О.М. Семашко // Національна культура в сучасній Україні. – К.: Асоціація «Україна», 1995. – С. 322–335.
7. Яськів Б.І. Релігія в контексті генези української національної ідеї: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.11 «Релігієзнавство» / Б.І. Яськів; Ін-т філософії НАН України. – К., 1996. – 24 с.
8. Козловски П. Культура постмодерна / П. Козловски. – М.: Республика, 1997. – 240 с.
9. Ионин Л.Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие / Л.Г. Ионин. – М.: Логос, 2000. – 432 с.
10. Україна – 2002. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2002. – 668 с.
11. Українське суспільство 1992–2010 рр. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2010. – 636 с.
12. Наумкіна С.М. Дихотомія взаємодії держави й церкви в сучасних суспільствах як показник їх цивілізованості / С.М. Наумкіна // Перспективи: соц.-політ. журнал. – О., 2013. – № 3(57). – С. 80–83.
13. Тасалов В.И. Между культурой и некультурой. Характеристика основных форм культурного процесса / В.И. Тасалов // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения: науч.-информ. сб. / редкол.: А.И. Обидин и др. – Вып. 10. Серия «Информкультура». – М.: Рос. гос. библиотека, 1994. – С. 60–71.
14. Грабовець О. Релігія як соціальна технологія консолідації соціуму / О. Грабовець, Ю. Яковенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – К., 2001. – № 3. – С. 111–122.

Анотація

Боринштейн Є. Р. Вплив релігії на трансформаційні процеси в сучасному українському суспільстві. – Стаття.

Аналізується роль релігії в сучасному українському суспільстві та її вплив на трансформаційні процеси. Досліджується вагомість модернізаційного та постмодернізаційного розвитку України, його вплив на релігійний стан суспільства.

Ключові слова: релігія, трансформаційні процеси, трансформація, соціокультурне, модернізаційність, постмодернізаційність, постмодерне суспільство.

Аннотация

Боринштейн Е. Р. Влияние религии на трансформационные процессы в современном украинском обществе. – Статья.

Анализируется роль религии в современном украинском обществе и ее влияние на трансформационные процессы. Исследуется значимость модернизационного и постмодернизационного развития Украины, его влияние на религиозное состояние общества.

Ключевые слова: религия, трансформационные процессы, трансформация, социокультурное, модернизационность, постмодернизационность, постмодернистское общество.

Summary

***Borinshtein Y. R.* The influence of religion on transformation processes in modern Ukrainian society. – Article.**

The role of religion in modern Ukrainian society and its influence on the transformation processes is analyzed.

The importance of modern and post-modern development of Ukraine, its influence on the religious situation in the society is examined.

Key words: religion, transformation processes, transformation, sociocultural, modernization, post-modernization, postmodern society.